

Risico-angst. Wie is er bang: de leerling of de leerkracht?

De woorden 'het Syrische meisje' roepen waarschijnlijk de associatie op met het noodlottige ongeval in het zwembad in Rhenen, waarbij de 9-jarige Salam uit Syrië verdronk na schoolzwemmen. De strafrechtelijke vervolging van twee leerkrachten en drie badmeesters boezemt scholen en leerkrachten angst in. Dit nummer van School en Wet bevat mede daarom een lezenswaardig artikel over de strafrechtelijke aspecten hiervan.

Duidelijk is dat scholen en leerkrachten onder de indruk zijn. Uit onderzoek door Eenvandaag (juni 2017) blijkt dat 85% van de 1.900 leerkrachten en schoolleiders zich 'veel zorgen' maakten. Waarschijnlijk geldt dit niet alleen voor de strafrechtelijke, maar ook voor de mogelijke civielrechtelijke aansprakelijkheid: als ouders/leerlingen de school of leerkracht aansprakelijk stellen voor tijdens schooltijd ontstane (letsel)schade. Dat risico is overigens beperkt in die zin dat de meeste scholen goed verzekerd zijn, de verzekeraar alsdan de behandeling en het financiële risico van het geschil overneemt, en een aansprakelijkstelling niet vaak leidt tot daadwerkelijke aansprakelijkheid.

Deze zorgen hebben niettemin gevolgen. Het blijkt dat scholen – soms onder druk van ouders of leerkrachten – afzien van bepaalde 'risicovolle' activiteiten, zoals schoolreisjes, sportdagen en schoolzwemmen, of deze activiteiten aanpassen, omdat leerkrachten en ouders de verantwoordelijkheid voor de begeleiding niet (meer) durven te dragen. Dat is invoelbaar. Een ongeval kan immers niet altijd worden voorkomen, maar na een ongeval staan de school en de leerkracht niettemin bloot aan een risico van strafrechtelijke of civielrechtelijke aansprakelijkheid. Bovendien hebben scholen en leerkrachten hart voor hun leerlingen, zodat zij ook om die reden worden geraakt als een leerling iets overkomt.

Daar waar het echter begrijpelijk is voor de school om – als werkgever met een zorgplicht jegens haar werknemers – adequaat op deze zorgen te reageren, heeft dit 'handelen uit angst' wel een keerzijde voor de leerlingen jegens wie de school óók een zorgplicht heeft. Kinderen – vooral uit allochtone of arme gezinnen – zullen alsdan immers minder vaak leren zwemmen of actief bewegen; problemen als inactiviteit, overgewicht of verdrinking zullen dan verergeren. Risicomijdend gedrag is toegenomen, onder andere door de beschermende houding van ouders, scholen en overheid, zo schrijft VeiligheidNL medio 2017 in het kader van de campagne 'Met een beetje risico komen ze er wel'. VeiligheidNL zet zich al 30 jaar in om het aantal ongevallen te verlagen en juist deze organisatie wil ouders stimuleren om hun kinderen risicovol te laten spelen. Interessant daarbij is het verschil tussen 'risico' en 'gevaar'. 'Risico' is de kans dat iets niet goed gaat, waarbij je eigen keuzes voor een groot deel bepalen of het wel of niet misgaat. 'Gevaar' is een dreiging

waarop je zelf weinig invloed kan uitoefenen. Dit onderscheid vergt een relatieve beoordeling: voor een kind van twee jaar is spelen bij open water een 'gevaar', terwijl dat voor een twaalfjarige die kan zwemmen een 'risico' zal zijn. Scholen en ouders zouden risico's moeten aanbieden, maar gevaar moeten vermijden.

Daarbij is van belang dat een kind voor het aangaan van een risicovolle situatie allereerst toestemming nodig heeft, van zijn ouders of leerkracht (Martin van Rooijen, Universiteit van Humanistiek). Als deze laatsten zelf bang zijn, zullen zij deze toestemming niet geven. Bovendien kan de ouder of leerkracht die risico-angst ervaart, deze angst ook onbewust overdragen op het kind en daarmee impliciet de benodigde toestemming onthouden. De door groeps- en vakleerkracht Judith Stolwijk – in het kader van onderzoek aan de Hogeschool Windesheim – geïnterviewde leerkrachten, bleken allemaal in enige mate risico-angst te ervaren, de groepsleerkrachten meer dan de vakleerkrachten. 'Risico' bleek onlosmakelijk te zijn verbonden met veiligheid en ongevallen; het perspectief was risico's voorkomen, niet risico's faciliteren.' Stolwijk pleit dan ook voor bewustwording van risicomijding in het onderwijs en het omarmen van risico's. Risicovol spelen heeft immers vele voordelen zoals de ontwikkeling van risicocompetenties. Risicocompetentie is in de definitie van de Katholieke Hogeschool Leuven 'de competentie om in een riskante situatie de mogelijkheden te zien en de afweging te maken om er grensverleggend aan deel te nemen, ze te transformeren naar een meer aanvaardbare situatie (met inbegrip van stoppen van deelname) of helemaal niet deel te nemen, steunend op een reële inschatting van eigen ervaringen en capaciteiten en een reële risico-inschatting van de situatie.' Als kinderen daarentegen niet vrij zijn om zelfstandig hun fysieke grenzen te leren kennen, kan dat leiden tot ontwikkelingsstoornissen en irreële angsten.

Daar waar het begrijpelijk – en toe te juichen – is dat een school 'risicovolle activiteiten' aanbiedt aan haar leerlingen voor wie zij een zorgplicht heeft, heeft dit wel een keerzijde voor de bezorgde leerkrachten jegens wie de school óók een zorgplicht heeft, het spiegelbeeld van mijn vaststelling drie alinea's hiervoor. Bestaat er een conflict tussen deze twee zorgplichten van een school? Weegt de ene zorgplicht zwaarder dan de andere? De oplossing ligt wellicht hierin dat niet alleen leerlingen, maar ook scholen, leerkrachten en ouders risico-competenties ontwikkelen; dat is immers in eenieders belang.

Brechtje Pajmans

1. Judith Stolwijk, 'Een onderzoek naar risico-angst in het bewegingsonderwijs', scriptie Master Physical Education and Sport Pedagogy, Hogeschool Windesheim, juni 2017